

Magdalena Mazik-Gorzelańczyk

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza

Inicjatywy społeczne o wymiarze ponadnarodowym – przykład MDSM „Mikuszewo” i Fundacji „Faveo”

1. Wstęp

Spółeczeństwa demokratyczne zadbały w swoich strukturach o przestrzeń dla energii społecznej, która poszukuje możliwości przeistoczenia się w działania oparte na samostanowieniu, dobrowolności i osobistym zaangażowaniu. Tworzone na tych zasadach organizacje pozarządowe są wentylem dla akcji rodzących się oddolnie i spontanicznie, w reakcji na potrzeby grup różnej wielkości. Niektóre inicjatywy okazują się być istotne dla obywateli różnych państw, co jest dowodem na wspólne potrzeby humanistyczne różnych grup kulturowych. Silne zaangażowanie społeczne może być podstawą do urzeczywistnienia dużych międzynarodowych projektów, które początkowo onieśmielają trudnościami organizacyjnymi, prawnymi czy finansowymi. W artykule opisano dwie inicjatywy polsko-niemieckie, które wiele lat temu doprowadziły do powstania miejsc i instytucji, które do dzisiaj służą obu społeczeństwom. Są to Międzynarodowy Dom Spotkań Młodzieży „Mikuszewo” i Fundacja Kształcenia Zawodowego i Miedzykulturowego „Faveo”.

2. Organizacje pozarządowe w Polsce i w Niemczech

Dla opisu aktywności społecznej, która ma miejsce w Międzynarodowym Domu Spotkań Młodzieży „Mikuszewo” i Fundacji Kształcenia Zawodowego i Międzykulturowego „Faveo” istotne jest przybliżenie pojęcia i specyfiki organizacji pozarządowych, co pozwoli lepiej zrozumieć osadzenie obu instytucji w strukturze społeczno-gospodarczej i prawnej w Polsce i w Niemczech.

Organizacje pozarządowe należą do tzw. trzeciego sektora, kreowanego przez społeczeństwo obywatelskie, funkcjonującego między sektorem państwowym i rynkowym. Podobnie jak administracja publiczna trzeci sektor działa w interesie ogółu, nie prywatnych jednostek, ale jest niezwiązany z nią instytucjonalnie. Ta niezależność stanowi o istocie organizacji pozarządowych, które dzięki temu mogą pełnić funkcję kontrolną i konsultacyjną wobec działań władzy państwowej (i samorządowej). Z sektorem przedsiębiorstw trzeci sektor łączy forma posiadania – są to podmioty prywatne, tworzone z inicjatywy ich założycieli. Jednak o ile sektor rynkowy nastawiony jest na zysk, o tyle istotą organizacji pozarządowych jest zaspokajanie potrzeb społecznych. Przy czym nie są one pozbawione możliwości prowadzenia działalności gospodarczej, pod warunkiem, że dochody przeznaczają na swoje cele statutowe. W powszechnym użyciu funkcjonuje angielska nazwa organizacji pozarządowej – *non-government organization* (NGO), która pierwotnie została wprowadzona przez ONZ w celu odróżnienia przedstawicielstw społecznych zaangażowanych w procesy organizacji od reprezentantów instytucji państwowych. W tym ujęciu pozarządowy oznaczał „niepaństwowy”, „niezależny od państwa”, „niezależny od rządu” (Götz 2008, s. 231–256). Tak więc bardziej precyzyjnie należałoby tłumaczyć pojęcie jako organizacje poza- lub niepaństwowe. Obecnie termin ten jest używany bez odniesienia do relacji z ONZ.

W ujęciu prawa polskiego organizacjami pozarządowymi są osoby prawne lub jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej, którym przyznana jest zdolność prawna, niedziałające w celu osiągnięcia zysku. Są nimi więc fundacje i stowarzyszenia, ale już nie podmioty sektora finansów publicznych lub przedsiębiorstw, instytuty badawcze, banki i spółki prawa handlowego będące państwowymi lub samorządowymi osobami prawnymi. Działalności pożytku publicznego definiowanej w przepisach nie prowadzą też związki zawodowe i organizacje pracodawców, samorządy zawodowe czy fundacje utworzone przez partie polityczne (Dz.U. 2019 poz. 688). Natomiast warto zaznaczyć, że inne ujęcie stosuje Główny Urząd Statystyczny (GUS). Wyniki badań dotyczące trzeciego sektora za rok 2016 obejmowały w raporcie Urzędu stowarzyszenia i podobne organizacje społeczne, fundacje, społeczne podmioty wyznaniowe oraz samorząd gospodarczy i zawodowy (GUS 2014). W roku 2012 raport GUS obejmował także organizacje pracodawców (GUS 2017).

W Niemczech termin „organizacja pozarządowa” nie znalazł definicji w przepisach prawa. Można przytoczyć opis niemieckiego profesora prawa publicznego Josta Delbrücka zawarty w analizie sektora, której dokonał, gdzie NGOs określane są jako organizacje założone przez prywatne osoby fizyczne lub prawne, na podstawie prywatnej umowy, realizujące ideowe cele, nienastawione na zysk, działające w wymiarze krajowym lub międzynarodowym i w granicach prawa, posiadające zdolne do działania struktury i własną siedzibę. Nieodzowny jest ich wysoki stopień niezależności od państwa/państw (Delbrück 2003). Krótszą definicję podaje Federalne Ministerstwo Współpracy Gospodarczej i Rozwoju organizacjami pozarządowymi nazywając „wszystkie stowarzyszenia lub grupy, które nie są zależne od rządów lub agencji rządowych i reprezentują wspólne interesy, bez realizacji celów komercyjnych”.

Najpowszechniejszą formą prawną NGO w Niemczech jest stowarzyszenie (niem. *Verein*) i fundacja (niem. *Stiftung*). Przepisy dotyczące tych organizacji zawarte są w jednej z najstarszych ustaw – kodeksie cywilnym (niem. *Bürgerliches Gesetzbuch*), pierwotnie uchwalonym w 1896 roku. NGOs nie podlegają osobnym przepisom definiującym ich status, ani specjalnym ograniczeniom w wyborze formy prawnej. Możliwa jest także działalność non-profit spółki z ograniczoną odpowiedzialnością (niem. skrót gGmbH). Stowarzyszenie, którego celem nie jest działalność gospodarcza, uzyskuje zdolność prawną poprzez wpis do rejestru stowarzyszeń i tym samym nabywa status stowarzyszenia zarejestrowanego (niem. *eingetragene Verein*, skrót e.V.). Może też realizować swoje cele bez rejestracji. Stowarzyszenie, które ma na celu prowadzenie działalności gospodarczej, uzyskuje zdolność prawną przez nadanie ze strony państwa. Właściwość nadania przysługuje krajowi związkowemu, na którego terenie stowarzyszenie ma swoją siedzibę (Art. 13 G v. 22.12.2020 I 3256, Nr. 66). Nad działalnością stowarzyszeń państwo nie prowadzi nadzoru sądowego ani administracyjnego. Nie funkcjonuje także publiczny rejestr fundacji. Status fundacji pożytku publicznego nadawany jest przez właściwe organy krajów związkowych, które następnie sprawdzają, czy aktywność fundacji jest zgodna z zapisami jej statutu (WD7 – 3000 – 243/14).

Rola organizacji pozarządowych jest fundamentalna dla zachowania istoty państw demokratycznych. Uwalniają one potencjał społeczny i dają przestrzeń dla inicjatyw obywatelskich, które realizowane mogą być w momencie pojawienia się potrzeby, niezależnie od cyklu wyborczego organów władzy publicznej, pozwalają zachować pluralizm i różnorodność, jednocześnie integrując i dając poczucie przynależności, wreszcie zagospodarowują obszary niepodejmowane dostatecznie przez państwo i rynek. Za S. Golinowską można dodać: „organizacje pozarządowe nie ograniczają

i nie zastępują państwa opiekuńczego, lecz realizują jego cele i wartości innymi metodami; niekiedy w sposób bardziej partnerski i partycypacyjny, niekiedy bardziej stymulujący i motywujący do realizacji wskazywanych strategii państwa, a niekiedy podpowiadający państwu działania pożądanie społecznie” (Golinowska 2018, s. 131). Szerokie spektrum zadań, jakie wypełniają organizacje pozarządowe, nakreślają autorzy portalu organizacji pozarządowych (ngo.pl). W obszarze społeczno-politycznym są to funkcje takie jak: ekspresja dążeń i zainteresowań, tworzenie i różnicowanie opinii publicznej, działania na rzecz interesów mniejszości, troska o wspólne dobro, integracja społeczna, inicjowanie zmiany społecznej, uzupełnianie działań państwa i kształcenie liderów. Drugi rodzaj to funkcje ekonomiczne: szkoła przyszłego zatrudnienia (aktywiści społeczni stają się zaangażowanymi, odpowiedzialnymi, kreatywnymi i samodzielnymi pracownikami), dostarczanie usług, pilnowanie wykorzystania dóbr publicznych, proponowanie innowacyjnych rozwiązań, zmniejszanie wydatków na świadczenia społeczne (także ochronę zdrowia), pośrednie wsparcie dla rozwoju gospodarczego – tworzenie „kapitału społecznego”, czy wreszcie tworzenie miejsc pracy (Portal Organizacji Pozarządowych 2020).

W krajach Europy Zachodniej wskaźnik zatrudnienia w trzecim sektorze jest wysoki. W Holandii, która jest liderem w zrzeszaniu się obywateli, osiąga ok. 10 – 14% wszystkich zatrudnionych (*Ibidem*). Badanie przeprowadzone w latach 90-tych XX wieku w 22 krajach świata wykazało, że wkład organizacji pozarządowych w światowy produkt krajowy brutto stanowi 4,6%, a gdyby organizacje pozarządowe krajów poddanych badaniu przyjąć jako odrębną gospodarkę, to znalazłaby się ona na ósmym miejscu w świecie (Domański 2010, s.30). Dane ujawniły, że blisko 19 milionów pełnoetatowych pracowników zatrudnionych w organizacjach pozarządowych stanowiło 5% ogółu całego etatowego zatrudnienia (poza

rolnictwem), 10% całego zatrudnienia w sektorze usług oraz 27% w sektorze publicznym. Około 28% populacji badanych krajów poświęcało swój czas dla organizacji trzeciego sektora jako wolontariusze (Ibidem).

W Polsce wskaźnika zaangażowania w trzeci sektor rośnie, jednak dysponuje on skromnymi zasobami finansowymi. Według badań Stowarzyszenia Klon/Jawor w roku 2018 tylko 19% polskich organizacji pozarządowych zatrudniało regularnie co najmniej jedną osobę na umowę o pracę, 18% w oparciu o umowy cywilnoprawne, a 36% organizacji działało wyłącznie dzięki pracy społecznej (*Kondycja sektora...* 2019). Kłóci się to z rosnącymi wymaganiami administracyjnymi wobec trzeciego sektora, koniecznością podążania za rozwojem technologicznym i standardami profesjonalizacji. Niebezpieczne zjawisko wskazuje D. Sześciło, według którego organizacje pozarządowe w sferze usług społecznych współdziałają z państwem i samorządem terytorialnym, stając się ich zleceniobiorcami w wypełnianiu funkcji publicznych (Sześciło 2015). Taka zależność narusza ideę samodzielności i odrębności trzeciego sektora, mimo że zabezpiecza środki na jego działalność.

W 2018 roku w Polsce było zarejestrowanych 117 tys. stowarzyszeń (w tym 17 tys. ochotniczych straży pożarnych) i 26 tys. fundacji. Jednak według szacowań Stowarzyszenia „Klon/Jawor” faktyczną działalność prowadziło około 65% z nich. Przeciętna organizacja miała około 10 lat, liczba organizacji najmłodszych, aktywnych krócej niż 5 lat, była zbliżona do liczby organizacji o najdłuższym, ponad 15-letnim stażu, których było 31%. W kontekście tematu niniejszego artykułu istotne jest, że tylko 9% organizacji działało w skali ponadnarodowej. Natomiast dzieci i młodzież stanowiły grupę docelową dla 73% podmiotów (Ibidem).

W Niemczech zasady tworzenia i wspierania trzeciego sektora powstały w latach 60. XX wieku jako instrument polityki rozwoju, który miał za-

bezpieczyć rozwój samopomocy i inicjatyw obywatelskich oraz udział grup w niekorzystnej sytuacji w rozwoju społecznym i gospodarczym. Federalne Ministerstwo Współpracy Gospodarczej i Rozwoju wspiera sektor strukturalnie poprzez osiem organizacji, które zajmują się wyodrębnionymi obszarami: edukacja dorosłych, spółdzielczość, edukacja dla związków zawodowych, zapewnienie podstawowych warunków sanitarnych, praca socjalna, rozwój organizacji, wsparcie małymi kredytami i rozwój wspólnoty społecznej. W 2013 roku Ministerstwo dofinansowało je 44 milionami euro (Federalne Ministerstwo Współpracy Gospodarczej i Rozwoju 2020). Dodatkowe środki oddane są do dyspozycji fundacji politycznych i kościołów (w 2014 roku było to odpowiednio 249 i 218 milionów euro) (Die Bundesregierung 2020). Niemieckie organizacje mogą liczyć na stabilność wsparcia finansowego rządu. Raport o niemieckich NGO, jaki ukazał się w 2011 roku, wskazał, że największymi źródłami finansowania trzeciego sektora w tym kraju są środki publiczne i składki członkowskie (Nordlicht Management Consultants GmbH 2020). NGOs cieszą się dużym wsparciem społecznym. Deutscher Tierschutzbund (niemiecka organizacja ochrony zwierząt) ma zarejestrowanych ponad 800 tys. członków, NABU (związek ochrony przyrody) 770 tys., a Greenpeace wspiera 590 tys. osób (Nabu 2018, Tierschutzbund 2018, Greenpeace 2018). Największe organizacje niemieckie zatrudniają nawet kilkadziesiąt tysięcy pracowników (np. AWO, Niemiecki Czerwony Krzyż). Wiodącymi tematami w działalności niemieckich organizacji są ochrona środowiska naturalnego, edukacja obywatelska, ochrona praw człowieka, pomoc humanitarna, kultura i praca socjalna.

3. Międzynarodowy Dom Spotkań Młodzieży „Mikuszewo” – na styku kultur i sektorów

Utworzenie w niewielkiej wielkopolskiej wsi ośrodka dla młodzieży z całej Europy, prowadzonego przez stowarzyszenia z Polski i Niemiec wraz z lokalnym samorządem, wydaje się być ideą jeżeli realną, to obciążoną dużym ryzykiem niepowodzenia. Jest jednak urzeczywistnioną dzięki silnej motywacji społecznej i obustronnej potrzebie zbliżenia Polaków i Niemców.

W Mikuszewie, wsi odległej od Poznania o ok. 60 km, zamieszkiwanej przez ok. 300 mieszkańców, w 1997 roku rozpoczął działalność Międzynarodowy Dom Spotkań Młodzieży (MDSM). W XIX-wiecznym pałacu, zaadaptowanym na potrzeby przebywania grup młodzieżowych, rozpoczęto wdrażanie idei współpracy polsko-niemieckiej i porozumienia międzykulturowego. Polacy i Niemcy razem stworzyli koncepcję i program funkcjonowania ośrodka, doprowadzili do jego powstania i od ponad dwudziestu lat angażują się na rzecz równych, otwartych i niestereotypowych relacji młodych ludzi z całej Europy.

Historia Domu sięga roku 1990, w którym z inicjatywy Deutscher Gewerkschaftsbund, (niemiecka dachowa organizacja związków zawodowych), w heskim Haus der Gewerkschaftsjugend (Domu Młodzieży Związkowej) odbyło się spotkanie młodzieży ze wschodnich i zachodnich Niemiec, jak też Sekcji Młodych NSZZ „Solidarność” Region Wielkopolska i Niezależnego Zrzeszenia Studentów w Warszawie. W ramach rewizyty uczestnicy niemieccy zostali zaproszeni latem 1991 roku do Polski. Program projektu obejmował podróż studyjną do Warszawy i Poznania (spotkania z przedstawicielami organizacji studenckich, politycznych, ekologicznych, członkami związków zawodowych) oraz wspólne dyskusje na tematy związane z życiem i pracą młodych ludzi w obu krajach. Na część seminaryjną wy-

brano nieduży pałac w Białokoszy koło Poznania. Atmosfera tego miejsca i porozumienie, jakie nawiązało się między uczestnikami projektu, zainicjowały ideę stworzenia w Białokoszy domu spotkań gdzie, na wzór placówek niemieckich, mogłaby przyjeżdżać młodzież z różnych krajów i współdziałać w podobnych przedsięwzięciach (Berger 2001). Za ulokowaniem siedziby ośrodka w okolicy Poznania przemawiała dodatkowo bliskość granicy niemieckiej i dobre połączenia komunikacyjne z Berlinem, stosunkowo dobrze rozwinięta scena poznańskich organizacji młodzieżowych i studenckich oraz zaangażowanie ich członków we współpracę polsko-niemiecką. Zamiar realizacji pomysłu przedyskutowano gruntownie rok później podczas wspólnego seminarium w Nicei. Podjęta była próba włączenia we współpracę przedstawicieli związku zawodowego CFDT, jednak seminarium w Nicei pokazało, iż partner francuski nie jest zainteresowany trójstronnymi spotkaniami. (*Ibidem*, s. 92.).

Wiosną 1993 roku zawiązane zostało przez polskich członków Stowarzyszenie „Białokosz” z zamiarem zaadaptowania dworu. Po stronie niemieckiej powstało stowarzyszenie wspierające – Förderverein Deutsch-Polnische Jugendbegegnungsstätte e.V. (FDPJ e.V.), które podjęło starania o pozyskanie środków finansowych na kupno pałacu należącego wówczas do Agencji Własności Rolnej Skarbu Państwa. Jednakże stowarzyszenia nie wygrały przetargu przeprowadzonego w czerwcu 1995 roku. Podjęto zatem poszukiwania innego obiektu w okolicy Poznania, spełniającego warunki dla miejsca spotkań młodzieży. Równocześnie rozpoczęła się realizacja pierwszych wspólnych projektów polsko-niemieckich.

W 1996 roku Stowarzyszenia zainteresowały się XIX-wiecznym, zachowanym w stosunkowo dobrym stanie, malowniczo położonym pałacem w Mikuszewie¹. W salach na parterze budynku mieściły się wów-

¹Sama historia obiektu pałacowego stanowi ciekawy przykład przepłatania się losów

czas szkoła podstawowa i kaplica, a na pierwszym piętrze mieszkania komunalne. Obiekt stanowił własność Gminy Miłosław. Był w złym stanie technicznym, a jego renowacja, ze względu na zabytkowy charakter, wymagała nakładów przekraczających możliwości finansowe samorządu. Dlatego propozycja zaadoptowania obiektu na dom spotkań młodzieży, jaką złożyli burmistrzowi członkowie Stowarzyszeń, spotkała się z akceptacją. Pomysł wymagał rozwiązań nie tylko prawnych, ale też zaakceptowania nowego stanu rzeczy przez społeczność Mikuszewa. Rozpoczęto od organizacji nowych mieszkań dla lokatorów „Pałacu”, jak nazywany był obiekt, i przekonania mieszkańców wsi i lokalnych władarzy o konieczności likwidacji szkoły. Wobec malejącej liczby uczniów dojazd do pobliskich miejscowości były i tak nieuniknione. Z pomocą przyszli też księża, którzy uspokoili mikuszewian odnośnie pomysłu przeniesienia kaplicy do świątlicy wiejskiej, deklarując, iż zachowa ona świecki charakter, a w celach religijnych wykorzystywana będzie jedynie podczas nabożeństw.

W czerwcu 1996 roku po raz ostatni odbyły się w budynku zajęcia lekcyjne, a w czasie wakacji przyjechały do Mikuszewa pierwsze grupy młodzieży z Polski, Niemiec, Białorusi, Francji i Hiszpanii. Czekwały na nie łóżka polowe we wspólnej sali i zadanie porządkowania obiektu. Praca w tym przypadku nie była jednak celem samym w sobie, lecz narzędziem

polsko-niemieckich. Wieś położona jest na dawnym terytorium zaboru pruskiego, jednak jego granica przebiegała nieopodal, w Pyzdrach. Pierwsze wzmianki o nieruchomości, będącej dzisiaj domem spotkań, sięgają 1400 roku. Była ona dziedzictwem polskich rodów (m.in. Wyskotów, Zarębów, Wieniawów, Zabłockich i Jabłonowskich), a w XVI wieku, jak i cała wieś, Mikuszewskich. W końcu XVII wieku majątek został sprzedany cudzoziemcom. W latach dziewięćdziesiątych XIX wieku nabył go graf Sachsen-Meiningen, a po okresie własności Komisji Kolonizacyjnej na początku dwudziestego wieku kolejno H. Rissmann i M.Huld. Za zasługi walczone podczas I wojny światowej pałac otrzymał podporucznik Zdzisław Baranowski. Jednak w 1943 roku przejęła go Rzesza Niemiecka i w obiekcie urządzono niemiecką szkołę. W latach sześćdziesiątych pałac wraz z parkiem włączono do Państwowego Funduszu Ziemi. [za:] (Walerczak 2002), Dom integracji w Mikuszewie, Głos Wielkopolski, Poznań)

budowania integracji. Wyjątkowość projektu MDSM „Mikuszewo” polega na realizacji modelu opartego na współpracy polsko-niemieckiej stowarzyszeń, które wspólnie pracują nad programem i prowadzeniem ośrodka, z samorządem w zarządzaniu obiektem, wreszcie uczestników podczas spotkań. Z czasem urzeczywistniła się także współpraca z mieszkańcami Mikuszewa, którzy zaakceptowali nową formułę „Pałacu” i poczuli się częścią tego międzynarodowego przedsięwzięcia.

13 stycznia 1997 roku podpisana została umowa o założeniu MDSM „Mikuszewo” spółka z o.o. Równoprawnymi współnikami zarządzającymi obiektem zostały Stowarzyszenie Inicjatyw Niezależnych (SIN) „Mikuszewo” (zmieniono nazwę Stowarzyszenia „Białokosz”), gmina Miłosław (po 30,14% udziałów) oraz Förderverein Deutsch-Polnische Jugendbegegnungsstätte „Mikuszewo” e.V. (z pakietem 39,72% udziałów). Takie rozwiązanie prawne gwarantowało reprezentowanie niemieckich członków oraz instytucji zaangażowanych w tworzenie ośrodka, jak też pozyskiwanie niemieckich funduszy. Uwzględniła też Gminę Miłosław, która chciała czynnie uczestniczyć w projekcie. Wniosek o członkostwo w radzie nadzorczej Spółki złożyła też Rada Sołecka Wsi Mikuszewo. Tym samym lokalna społeczność zachowała Pałac na potrzeby lokalnych projektów, co pozwoliło złagodzić obawy, jakie początkowo budziło zaangażowanie Niemców. Tragiczna historia wsi związana z wydarzeniami II wojny światowej, której świadkowie wciąż zamieszkiwali okoliczne domostwa, kładła się cieniem na inicjatywie. Z czasem, dzięki pracy Domu na rzecz okolicznych mieszkańców, a szczególnie dzieci, odeszła w niepamięć. Barwne grupy młodych Niemców wpisują się obecnie w krajobraz Mikuszewa i współtworzą życie wsi. Ważnym aspektem było stworzenie w ośrodku miejsc pracy dla kilkorga mieszkańców, którzy stworzyli pomost do lokalnej społeczności.

Obecnie MDSM „Mikuszewo” dysponuje kilkudziesięcioma miejscami

noclegowymi, dobrze wyposażonymi salami seminaryjnymi oraz zapleczem kuchennym. Jest to efekt starań członków obu stowarzyszeń o granty. Ze środków Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska współfinansowana była wymiana w Pałacu ogrzewania węglowego na olejowe. Fundacja Współpracy Polsko-Niemieckiej przekazała na rewitalizację obiektu ponad 400 tys. złotych, a Fundacja Jugendmarke e.V. 300 tys. DM (*Protokoll...*, 2000). W zamian wymagała gwarancji o celowości działań, czyli minimum piętnastoletniego funkcjonowania obiektu w formie służącej młodzieży². Zarząd Fundacji Heinricha Bölla podjął ponadto strategiczną dla pierwszych lat pracy Domu decyzję o instytucjonalnym wsparciu, czego efektem było pokrycie kosztów działania biura oraz etatów pracowniczych. Zakończenie tego okresu spowodowało konieczność wypracowania nowej formuły finansowania. Świadczenia pracownicze przejęła Spółka, by zabezpieczać je ze środków projektowych.

Nad koncepcją pedagogiczną Domu pracują członkowie polskiego i niemieckiego stowarzyszenia. Początkowo corocznie jesienią organizowane było wspólne spotkanie, podczas którego powstawały pomysły na przyszłe projekty. FDPJ e.V. powołane zostało przez osoby, które chciały aktywnie wspierać demokratyczne przemiany w Polsce i wdrażać ideę wolnej Europy. Członkowie najczęściej związani byli z niemieckimi placówkami kształceniowymi, edukacyjnymi organizacjami pozarządowymi i organizacjami pracy z młodzieżą. Pierwszą siedzibą niemieckiego Stowarzyszenia był Haus der Gewerkschaftsjugend (Dom Młodzieży Związkowej) w Oberursel, gdzie corocznie wiosną odbywał się zjazd obu stowarzyszeń. Po zamknięciu tej placówki w 2005 roku siedzibę FDPJ e.V. przeniesiono do Halle, a następnie do Poczdamu, natomiast część wyposażenia ośrodka

²Po rozliczeniu pierwszej dotacji Fundacja Jugendmarke e.V. przyznała w 2005 roku na dokończenie remontu Pałacu dodatkowe 120 tys. euro. (przyp. aut.)

w Oberursel, dzięki staraniom niemieckich członków, trafiła do Mikuszewa. Z czasem szeregi obu stowarzyszeń uległy zmianie i nie zachowuje się takiej regularności spotkań, nadal jednak aktywnych jest wielu założycieli, zarówno po polskiej, jak i niemieckiej stronie.

MDSM nadal realizuje cele ustanowione na początku działalności: popularyzowanie idei społeczeństwa multikulturowego, ułatwianie kontaktów między młodzieżą polską i innych krajów, przełamywanie uprzedzeń i stereotypów, upowszechnianie wiedzy o historii i kulturze państw europejskich, przeciwdziałanie przejawom nietolerancji, szowinizmu oraz dyskryminacji rasowej, religijnej, narodowej, promocja i organizacja wolontariatu, szerzenie świadomości ekologicznej, upowszechnianie i ochrona praw kobiet oraz działalność na rzecz równych praw kobiet i mężczyzn (*Statut...* 2006). Koncepcja pedagogiczna Domu opiera się na pracy z młodymi ludźmi głównie poprzez realizację spotkań międzynarodowych. W pierwszych latach funkcjonowania (1996-2000) zostało przeprowadzonych ok. 70 międzynarodowych projektów własnych MDSM i 20 zrealizowanych przez inne organizacje. Wzięło w nich udział ponad 1700 uczestników. Kolejnych 200 wyjechało za granicę na zaproszenie organizacji partnerskich, głównie niemieckich (*Sprawozdanie...* b.r.). Do stałych partnerów należały młodzieżówki związków zawodowych i partii politycznych, a także struktury Diakonisches Werk. Współpraca z partnerskim regionem Wielkopolski – Hesją realizowana była w Mikuszewie dużo wcześniej, niż ta oficjalnie zawarta na szczeblu samorządowym. MDSM razem z heską instytucją dachową organizacji młodzieżowych – Hessischer Jugendring prowadziło wspólne projekty i fora wymiany doświadczeń. Współpraca z heskim domem spotkań Haus am Maiberg w Heppenheim zaowocowała w 2003 i 2004 roku warsztatami radiowymi, po których w eterze studenckiego radia w Mainz i poznańskiej „Afery” słuchać można było dwujęzycz-

nych audycji przygotowanych przez uczestników. Projekty wspierane były przez Polsko-Niemiecką Współpracę Młodzieży, która jest głównym grantodawcą w działalności MDSM, ale też ze środków landowych Kancelarii Heskiej oraz Wielkopolskiego Urzędu Marszałkowskiego.

Cyklicznie w Domu Spotkań realizowane były przedsięwzięcia promujące międzynarodowe nabywanie kwalifikacji zawodowych. W ramach praktyk młodzież z Polski i z Niemiec pomagała przy odnawianiu Pałacu. Ślad po sobie zostawiły w nim grupy młodych murarzy, stolarzy, elektryków, konserwatorów zabytków, przy okazji rozwijając swoje kompetencje międzykulturowe i mobilność zawodową. W innych projektach wykorzystywano sztukę jako element integracji i poznania. Klimat i krajobraz Mikuszewa sprawia, że owocne są plenery malarskie, warsztaty muzyczne, teatralne. Pozwalają wyrażać emocje bez komunikacji werbalnej, co istotne jest w grupach wielojęzycznych. W pracy ośrodka mocno obecne jest propagowanie świadomego korzystania z zasobów naturalnych. Projekty proekologiczne wspierały fundacje Heinricha Bölla i Roberta Boscha, Stiftung Naturschutz, Stiftung für Jugend und Kinder. W ramach europejskiego programu „Młodzież” MDSM był centrum międzynarodowego wolontariatu ekologicznego. Natomiast młodzi członkowie poznańskiej Sekcji Rowerzystów Miejskich oznakowali wokół MDSM trasy wycieczek rowerowych, z których korzystają nie tylko uczestnicy projektów, lecz także okoliczni mieszkańcy.

Kolejnym mocnym akcentem w pracy ośrodka była tematyka równego traktowania kobiet i mężczyzn. W latach 2003-2006 pod tytułem „Ocalić Ofelię” realizowano warsztaty dla dziewcząt z polskich i niemieckich ośrodków wychowawczych. Wejście Polski do Unii Europejskiej świętowano w Pałacu podczas festynu na temat praw kobiet. Wsparło go wiele organizacji kobiecych i biuro Rzecznika ds. Równego Statusu Kobiet i Mężczyzn.

Równocześnie rozwijane były kontakty międzynarodowe. Nawiązana została współpraca między innymi z niezależnymi organizacjami białoruskimi, której efektem był coroczny polsko-białoruski letni obóz w Mikuszewie.

Znaczącym obszarem działań ośrodka były i są projekty dla pedagogów. Cykliczne szkolenia organizowane są z poczdamskim stowarzyszeniem Hoch Drei e.V. Część absolwentów pozostaje w kontakcie z MDSM-em sprawdzając się w roli trenerów. Chętne do współpracy są placówki edukacyjne. Lokalne szkoły i przedszkola odwiedzają Dom przy okazji wspólnych imprez. Stałą grupę uczestników stanowią też studenci Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, z którym MDSM współpracuje w ramach polsko-niemieckich konferencji i seminariów.

Krajobraz organizacji i osób, które spotkały się w Międzynarodowym Domu Spotkań Młodzieży „Mikuszewo” jest niezwykle szeroki. Każdy uczestnik to osobna historia emocji towarzyszących poznawaniu się i otwieraniu na innych. Dom żyje dalej w ludziach, którzy go doświadczyli. Jego idea wypełniła się co najmniej tak, jak wyobrażali to sobie ponad dwadzieścia lat temu młodzi Polacy i Niemcy, szukający wspólnego miejsca spotkań.

4. Kooperacja branżowo-związkowa w Fundacji Kształcenia Zawodowego i Międzykulturowego „Faveo”

Druga inicjatywa polsko-niemiecka powstała w ramach trzeciego sektora pokazuje współpracę, która nawiązana została na poziomie organizacji działających w tożsamyh obszarach i branżach w obu krajach. Inicjatorami powołania instytucji, która będzie działać na rzecz członków po obu stronach granicy były związki zawodowe branży chemicznej. Fundacja Kształcenia Zawodowego i Międzykulturowego „Faveo” jest unikatowym

przykładem organizacji zrzeszającej podmioty, które w innych sytuacjach bywają we wzajemnej opozycji. Jednak chęć porozumienia ponad podziałami pozwala im realizować wspólne projekty i działać na rzecz środowiska, które reprezentują, dostrzegając szczególną wartość współpracy ponadgranicznej.

Już w latach 90-tych XX wieku, gdy uwolniono kontakty polsko-niemieckie, nawiązane zostały trwałe relacje między polskimi i niemieckimi związkami zawodowymi. Ich geneza sięga wcześniejszego dziesięciolecia, gdy niemieckie związki zawodowe organizowały pomoc dla demokratycznej opozycji w Polsce, którą skupiał Niezależny Samorządny Związek Zawodowy „Solidarność”. Organizacja ta postrzegana była bardziej jako ruch obywatelski, niż pracowniczy. Jednak w wolnej Polsce związki zawodowe otrzymały możliwość działania w obszarze, do jakiego zostały powołane, dzięki czemu współpraca mogła rozwinąć się w zakresach reprezentowania praw pracowniczych. Niemcy w tym czasie tworzyli swoją organizację w realiach jednego państwa niemieckiego, powstałego po zjednoczeniu NRD i RFN. Strukturze związków zawodowych w wolnej Polsce nadano charakter dualny – równolegle powołano struktury regionalne i branżowe. Każde z nich budowały swoje kontakty ze związkami niemieckimi. Jednym z największych związków zawodowych, skupiającym pracowników kilku branż, jest za Odrą Industriegewerkschaft Bergbau, Chemie und Energie (Związek Zawodowy Branży Górniczej, Chemicznej i Energetycznej, niem. skrót IG BCE). Z tą organizacją zbudowane zostały kontakty Sekretariatu Przemysłu Chemicznego NSZZ „Solidarność” – struktury związkowej właściwej dla zakładów chemicznych, farmaceutycznych, szklarskich, ceramicznych, naftowych, gazowniczych i papierniczych. Formą współpracy obu organizacji były przede wszystkim spotkania tematyczne i konferencje branżowe. Szczególny rodzaj kooperacji dotyczył struktur młodzieżowych,

których członkowie uczestniczyli we wspólnych szkoleniach i podróżach studyjnych. Oba związki wspierały także współpracę branżowych szkół zawodowych, między innymi w ramach programów Unii Europejskiej dedykowanych kształceniu zawodowemu, jak Leonardo da Vinci. Kontakty obu organizacji przecinały się między innymi w Międzynarodowym Domu Spotkań Młodzieży „Mikuszewo”, w którym organizowane były polsko-niemieckie warsztaty dla młodzieżówek związkowych i praktyki zawodowe. Szczególnie ciekawą inicjatywą była wymiana zrealizowana w latach 2003-2005 w ramach programu Comenius, w której uczniowie polskich i niemieckich szkół zawodowych wspólnie pracowali nad projektami branżowymi. Podczas jednego z nich, przy wsparciu Zakładów Ceramicznych Opoczno, uczestnicy zaprojektowali i wykonali układ pierwiastków chemicznych na płytkach ceramicznych. Praca ta podarowana została Centrum Kształcenia Chemicznego w Schkopau i do dzisiaj stanowi tam materiał dydaktyczny (dokumentacja projektu zrealizowanego w ramach programu Comenius, udostępniona przez Qualifizierungsförderwerk Chemie GmbH w Halle/Saale).

Wspólne działania edukacyjne Sekretariatu Przemysłu Chemicznego (SPCH) NSZZ „Solidarność” i IG BCE stawały się coraz intensywniejsze. W 2007 roku instytucja szkoleniowa IG BCE – Qualifizierungsförderwerk Chemie GmbH, która w imieniu IG BCE prowadziła polsko-niemieckie projekty edukacyjne, wyszła z inicjatywą powołania organizacji, w której obie zainteresowane strony będą miały swój udział, i która reprezentować będzie wspólne działania. Potrzebny był podmiot, który pozyskiwał będzie granty oraz zarządzał projektami skoncentrowanymi na branży. By nowa organizacja odzwierciedlała stan zrzeszenia związkowego pracowników w zakładach i pluralizm światopoglądowy, kooperację zaproponowano także Federacji Związków Zawodowych Przemysłu Chemicznego, Szklar-

skiego i Ceramicznego w Polsce (Federacja Chemików), która związana jest ze strukturami OPZZ i zrzesza podobnie dużą liczbę członków w branży jak SPCH NSZZ „Solidarność” (obecnie: Krajowy Sekretariat Przemysłu Chemicznego NSZZ „Solidarność”). Sytuacja funkcjonowania w jednym zakładzie wielu organizacji związkowych i brak obowiązywania jednego układu zbiorowego dla całej branży było dla partnera niemieckiego nowym doświadczeniem, jednak odnalazł się w tych realiach. W sierpniu 2007 roku odbyło się spotkanie przedstawicieli Sekretariatu Przemysłu Chemicznego NSZZ „Solidarność”, Federacji Związków Zawodowych Przemysłu Chemicznego, Szklarskiego i Ceramicznego w Polsce oraz Qualifizierungsförderwerk Chemie GmbH, podczas którego podpisano dokument powołujący nową organizację – Fundację Kształcenia Zawodowego i Międzykulturowego „Faveo”. 90% wkładu założycielskiego wniosła niemiecka organizacja, po 5% polscy fundatorzy. Fundacja działa na prawie polskim. Miejscem siedziby ustalono Wrocław, miasto położone stosunkowo centralnie między siedzibami fundatorów, z dobrym dostępem komunikacyjnym. W listopadzie nowa organizacja wpisana została do rejestru sądowego i otrzymała zdolność prawną. Jeszcze w tym samym roku zrealizowany został pierwszy projekt, na który środki pozyskał zarząd „Faveo” z programu Leonardo da Vinci. Była to podróż studyjna polskich nauczycieli do szkół i centrów kształcenia w Niemczech, której celem było poznanie dualnego systemu kształcenia zawodowego. Sprawozdanie z działalności Fundacji Kształcenia Zawodowego i Międzykulturowego za rok 2007 dostępne w siedzibie organizacji.

„Faveo” otrzymała w statucie możliwość wychodzenia poza branżowe projekty edukacyjne. Wśród celów działania zdefiniowano także: inicjowanie i realizację dialogu społecznego w ważnych społecznie kwestiach, także w zakresie międzynarodowym, wspieranie współpracy polsko-niemieckiej

i międzynarodowej w różnych dziedzinach życia, promocję i wdrażanie idei integracji europejskiej, działanie w obszarze edukacji międzykulturowej i na rzecz polityki rynku pracy (*Statut. . . 2020*). Forum Fundacji jest okazją do wspólnej dyskusji podmiotów odpowiedzialnych za formy i metody nauczania oraz korzystających jego efektów na rynku pracy. W ramach spotkań fundacyjnych do wspólnej debaty zapraszane są także związki pracodawców, władze oświatowe i samorządowe, wszyscy interesariusze podejmowanych tematów. Część wypracowanych efektów znajduje się w publikacjach Fundacji i rekomendacjach branżowych. W miarę pozyskiwanych funduszy, które w głównej mierze pochodzą ze środków Unii Europejskiej, organizowane są szkolenia, obserwacje uczestniczące i konferencje poświęcone problematyce branży chemicznej. Główną grupą docelową są uczniowie szkół o profilu zawodowym. Rocznie ponad 60 z nich odbywa staże zawodowe w Niemczech, Danii i Włoszech w ramach projektów programu Erasmus+ realizowanych przez „Faveo”. Cykliczne posiedzenia gremiów nadzorczych są okazją do poznania bieżących wydarzeń w obu krajach oraz wymiany doświadczeń i poglądów na temat sytuacji w sektorze chemicznym. Nawet jeżeli stanowiska nie są zgodne, jak na przykład wobec pakietu klimatycznego Unii Europejskiej, na forum Fundacji wspólne inicjatywy edukacyjne znajdują wsparcie i akceptację. Sprawozdania roczne za lata 2007-2018 dostępne są w siedzibie organizacji.

Oba przykłady zaprezentowane w artykule dowodzą o sile, jaką ma oddolna wola działania wolnych społeczeństw. Oficjalne stosunki polsko-niemieckie w ostatnich 20 latach realizowane były w różnej temperaturze wzajemnego zrozumienia, co nie przekładało się na klimat współpracy w obu organizacjach. Jeżeli trzeci sektor może działać w warunkach państwa demokratycznego, to cała jego moc zależna jest od woli i inicjatywy społecznej. Oba przykłady dowodzą też o podobnych, wręcz wspólnych

potrzebach obywateli Polski i Niemiec, które ujawniały się w podobny sposób i w podobnym czasie. Jest to przesłanką pozwalającą ze spokojem patrzeć na przyszłość sąsiedztwa polsko-niemieckiego, o ile oba aparaty państwowe nie będą przekraczać granic swoich wpływów na trzeci sektor życia społeczno-gospodarczego.

Bibliografia:

Literatura:

- Berger T. ...*das so was von so was kommt* ... [w:] Kaluza A. (red.) (2001) *Deutschland-Polen-Europa, die deutsch-polnischen Jugendforen*, Wiesbaden/Oberursel
- Charycka B., Gumkowska M. (2019), *2018 Kondycja sektora organizacji pozarządowych*, Stowarzyszenie Klon/Jawor, Warszawa
- Delbrück J. (2003), *Nichtregierungsorganisationen. Geschichte – Bedeutung – Rechtsstatus*, https://www.uni-trier.de/fileadmin/fb5/inst/IRP/Rechtspolitisches_Forum/13_Delbrueck_EBook_geschuetzt.pdf, 23.03.2020
- Dokumentacja projektu zrealizowanego w ramach programu Comenius, udostępniona przez Qualifizierungsförderwerk Chemie GmbH w Halle/Saale.
- Domański J. (2010), *Zarządzanie strategiczne organizacjami non profit w Polsce*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa [za:] Huczek M. (2012) *Zarządzanie strategiczne organizacjami pozarządowymi*, Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Humanitas nr 1
- Główny Urząd Statystyczny (2017), *Działalność stowarzyszeń i podobnych organizacji społecznych, fundacji, społecznych podmiotów wyznaniowych oraz samorządu gospodarczego i zawodowego w 2016 r. – wyniki wstępne*, GUS, Warszawa
- Główny Urząd Statystyczny (2014), *Trzeci sektor w Polsce. Stowarzyszenia, fundacje, społeczne podmioty wyznaniowe, organizacje samorządu zawodowego, gospodarczego i pracodawców w 2012 r.*, GUS, Warszawa
- Golinowska S. (2018), *Modele polityki społecznej w Polsce i Europie na początku XXI wieku*, Fundacja S. Batorego, Warszawa

- Götz N. (2008), *Reframing NGOs: The Identity of an International Relations Non-Starter*, European Journal of International Relations nr 14
- Instytut Zachodni J (2007), *Sprawozdanie końcowe MDSM Mikuszewo za lata 1997-2000*, Przegląd Zachodni, nr 4
- Protokoll der Vereinssitzung des Fördervereines Deutsch-Polnischen Jugendbegegnungsstätte „Mikuszewo“ e.V. 11-13.02.2000*, Oberursel
- Statut Fundacji Kształcenia Zawodowego i Międzykulturowego „Faveo”, stan na dzień 30.03.2020
- Statut Stowarzyszenia Inicjatyw Niezależnych „Mikuszewo”, stan na dzień 01.02.2006
- Strona internetowa Die Bundesregierung, Serwisu prasowy Rządu Federalnego, <https://www.bundesregierung.de/bregde/themen/entwicklungspolitik/grundsuetzliches-zur-entwicklungspolitik/hilfsorganisationen-und-zivilgesellschaftliches-engagement>, 10.01.2020
- Strona internetowa Federalnego Ministerstwa Współpracy Gospodarczej i Rozwoju, https://www.bmz.de/de/ministerium/wege/bilaterale_ez/akteure_ez/nros/index.html, 23.03.2020
- Strona internetowa Greenpeace 2018, <https://www.greenpeace.de/themen/ueber-uns/fragen-antworten-zu-greenpeace>, 15.03.2020
- Strona internetowa Nabu 2018, <https://www.nabu.de/wir-ueber-uns/was-wir-tun/00357.html>, 15.03.2020
- Strona internetowa Nordlicht Management Consultants GmbH, http://www.nordlicht-consultants.com/sites/default/files/discussions/nordlicht_ngo_branchen_report.pdf, 11.01.2020
- Strona internetowa Portalu Organizacji Pozarządowych, *Po co są or-*

ganizacje pozarządowe?, <https://fakty.ngo.pl/faq/po-co-sa-organizacje-pozarządowe-ngo>, 24.03.2020

Strona internetowa Tierschutzbund 2018,
<https://www.tierschutzbund.de/organisation/ueber-uns>, 15.03.2020
Sześciło D. (2015) *Samoobsługowe państwo dobrobytu. Czy obywatelska koprodukcja uratuje usługi publiczne?*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.

Akty prawne:

Art. 13 G v. 22.12.2020 I 3256, Nr. 66.; §22
Bürgerliches Gesetzbuch (niemiecki kodeks cywilny),
stan na 2 stycznia 2002 roku, <https://www.gesetze-im-internet.de/bgb/BJNR001950896.htmlBJNR001950896BJNG000702377>,
20.03.2020

Dz.U. 2019 poz. 688, Ustawa o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie z 24 kwietnia 2003 roku

WD7 – 3000 – 243/14 „Rechtlicher Rahmen für die Tätigkeit von Nichtregierungsorganisationen in Deutschland“, <https://www.bundestag.de/resource/blob/412504/d8dc54b2c14ea05f7effec07d878c2e8/wd-7-243-14-pdf-data.pdf>, 23.03.2020